

Uchwała z dnia 5 lipca 2011 r.

I UZP 3/11

Przewodniczący SSN Józef Iwulski, Sędziowie SN: Bogusław Cudowski (sprawozdawca), Małgorzata Gersdorf.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 5 lipca 2011 r. sprawy z odwołania Mieczysława W. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w Ł. o prawo do emerytury, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny w Łodzi postanowieniem z dnia 28 lutego 2011 r. [...]

„Czy za okres nieskładkowy w rozumieniu art. 7 pkt 7 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U z 2009 r., Nr 153, poz. 1227 ze zm.) może być uznany, przypadający przed dniem nabycia prawa do emerytury okres niewykonywania pracy, w granicach do 6 lat, spowodowany koniecznością opieki nad innym, niż dziecko członkiem rodziny - całkowicie niezdolnym do pracy oraz do samodzielnej egzystencji, który nie legitymował się orzeczeniem o całkowitej niezdolności do pracy oraz do samodzielnej egzystencji?”

p o d j ą ł uchwałę:

Przypadający przed dniem nabycia prawa do emerytury okres niewykonywania pracy, spowodowany koniecznością opieki nad innym niż dziecko członkiem rodziny, który nie legitymował się orzeczeniem o całkowitej niezdolności do pracy oraz do samodzielnej egzystencji, nie stanowi okresu nieskładkowego w rozumieniu art. 7 pkt 7 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.).

U z a s a d n i e

Wyrokiem z 5 lipca 2010 r. Sąd Okręgowy Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi przyznał Mieczysławowi W. prawo do emerytury od 1 marca 2009 r., zmieniając w ten sposób decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w Ł. z 8 kwietnia 2009 r.

Wnioskodawca (urodzony 5 marca 1948 r.) wykazał 31 lat i 23 dni okresów składkowych oraz 1 miesiąc i 15 dni okresów nieskładkowych. Organ rentowy nie zaliczył wnioskodawcy do stażu okresu opieki nad ojcem w latach 1998-2003 z uwagi na brak dokumentów potwierdzających, że Stefan W. był osobą całkowicie niezdolną do pracy i samodzielnej egzystencji. W ocenie Sądu Okręgowego w sprawie sporną kwestią był tylko staż ubezpieczeniowy wnioskodawcy. Sąd badał więc, czy można zaliczyć skarżącemu do stażu okres od 5 stycznia 1999 r. do 14 września 2003 r. Przepis art. 7 pkt 7 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.) przewiduje, że okresami nieskładkowymi są okresy niewykonywania pracy spowodowane koniecznością opieki nad innym niż dziecko członkiem rodziny, zaliczonym do I grupy inwalidów lub uznanym za całkowicie niezdolnego do pracy oraz do samodzielnej egzystencji albo uznanym za osobę niepełnosprawną w stopniu znacznym. Bezsprzecznie ojciec wnioskodawcy nie został żadnym orzeczeniem zaliczony do I grupy inwalidzkiej, nie został również uznany za osobę całkowicie niezdolną do pracy i samodzielnej egzystencji, czy niepełnosprawną w stopniu znacznym. Stefan W. pobierał już emeryturę i o takie orzeczenie nie występował.

Sąd Okręgowy stwierdził jednak, że zachodzą podstawy do ustalenia, czy ojciec wnioskodawcy w spornym okresie był osobą uprawnioną do uznania go za osobę całkowicie niezdolną do pracy i do samodzielnej egzystencji albo niepełnosprawną w stopniu znacznym, po zasięgnięciu opinii biegłego. Ma to związek z deklaratywnym charakterem decyzji rentowych, które nie tworzą prawa do świadczeń, a jedynie potwierdzają nabycie tego prawa. Na tej podstawie Sąd uznał za bezsporne, że Stefan W. już od 1999 r. był osobą całkowicie niezdolną do pracy i do samodzielnej egzystencji, co powodowało konieczność stałej i długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w zaspokajaniu jego podstawowych potrzeb życiowych. W konsekwencji Sąd Okręgowy przyjął, że okres od 5 stycznia 1999 r. do 14 września 2003 r. należy uznać za okres nieskładkowy w rozumieniu art. 7 ust. 7 ustawy o emeryturach i rentach. Po doliczeniu tego okresu, okresy składkowe i nieskładkowe wnioskodawcy

wynoszą ponad 35 lat, co oznacza, że spełnił on warunek 35 lat okresów składkowych i nieskładkowych.

Rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego zaskarżył apelacją organ rentowy. Zarzucano naruszenie art. 7 pkt 7 i art. 29 ustawy o emeryturach i rentach, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie wskutek zaliczenia do okresów nieskładkowych okresu opieki nad chorym członkiem rodziny i ustalenie prawa do emerytury pomimo nieudokumentowania wymaganego 35-letniego stażu ubezpieczeniowego. Zdaniem organu rentowego treść art. 7 pkt 7 ustawy o emeryturach i rentach nie daje podstaw do ustalenia *post factum* przesłanki zaliczenia do I grupy inwalidzkiej. Wskazano też na istotne różnice w brzmieniu art. 7 pkt 7 i art. 7 pkt 5 ustawy o emeryturach i rentach.

W ocenie Sądu Apelacyjnego Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi przy rozpoznawaniu apelacji wyłoniło się zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, które sprowadzić można do pytania, czy z art. 7 pkt 7 ustawy o emeryturach i rentach wynika konieczność uprzedniego stwierdzenia u osoby wymagającej opieki stanu inwalidztwa I grupy, niezdolności do pracy i do samodzielnej egzystencji, niepełnosprawności w stopniu znacznym odpowiednim orzeczeniem, które powinien przedstawić wnioskodawca ubiegający się o emeryturę lub rentę.

W uzasadnieniu postanowienia przedstawiającego Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne wskazano przede wszystkim, że praktyka organów rentowych na tle art. 7 pkt 7 ustawy o emeryturach i rentach odpowiada treści apelacji. Z przepisu, w którym użyto zwrotów „zaliczonym” i „uznanym”, wynikać ma bezwzględny wymóg uprzedniego stwierdzenia we właściwym trybie stanu inwalidztwa, niezdolności do pracy lub niepełnosprawności, bez możliwości ustalania tej przesłanki *post factum*, tj. w postępowaniu o emeryturę. Za trafnością takiego poglądu przemawia zasada rygoryzmu przepisów prawa ubezpieczeń społecznych. Wykładnia językowa wskazuje, że zwroty, którymi posłużył się ustawodawca: „zaliczenie” oraz „uznanie”, różnią się od pojęcia „spełnienie warunków” do uznania za osobę niezdolną do pracy. Skoro ustawodawca wprowadził przepis w brzmieniu kategoriycznym, to wymagane jest potwierdzenie odpowiednimi dokumentami stanu inwalidztwa, całkowitej niezdolności do pracy oraz niepełnosprawności w stopniu znacznym. Osoba należycie dbająca o swe interesy, która rezygnuje z pełnej aktywności zawodowej, aby zająć się członkiem rodziny wymagającym stałej opieki, powinna podjąć odpowiednie starania w celu stwierdzenia, czy stan podopiecznego uzasadniał będzie w przyszłości uznanie

tej opieki za okres nieskładkowy. Ścisła wykładnia wskazanych przesłanek art. 7 pkt 7 ustawy o emeryturach i rentach skłania do przyjęcia interpretacji organu rentowego. Podniesiono także, że w dotychczasowej praktyce Sądu Apelacyjnego w Łodzi składy orzekające opowiadały się za negatywną odpowiedzią na pytanie występujące w przedstawionym zagadnieniu prawnym.

Wątpliwości co do powyższego stanowiska wynikają z argumentacji podniesionej przez Sąd pierwszej instancji, który przyjął, że nie jest konieczne, aby osoba podlegająca opiece posiadała odpowiednie orzeczenie, a wystarczające jest samo spełnienie przez taką osobę warunków do uznania za osobę całkowicie niezdolną do pracy i do samodzielnej egzystencji. Stan ten wymaga jednak wykazania w postępowaniu o emeryturę lub rentę. W rozpatrywanym przypadku stan całkowitej niezdolności do pracy i do samodzielnej egzystencji Stefana W. potwierdzony został niekwestionowaną opinią biegłego. Sąd Apelacyjny podniósł, że są podstawy do przyjęcia również takiego stanowiska. W przepisie nie wprowadza się bowiem wymogu stwierdzenia stanu inwalidztwa oraz pozostałych stanów odpowiednim orzeczeniem i to wydanym uprzednio. Ustawodawca mógł użyć bardziej precyzyjnego określenia - opieki nad członkiem rodziny „posiadającym orzeczenie” o całkowitej niezdolności do pracy lub „legitymującym się” określonym orzeczeniem. W systemie prawnym występują możliwości nabycia pewnych świadczeń, np. świadczenia pielęgnacyjnego na podstawie art. 17 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 139, poz. 992 ze zm.), przez określone osoby, jeżeli nie podejmują one lub rezygnują z zatrudnienia w celu sprawowania opieki „nad osobą legitymującą się orzeczeniem” o niepełnosprawności. W art. 7 pkt 7 ustawy o emeryturach i rentach ustawodawca nie wprowadził takiego wymogu. Stanowisko Sądu Okręgowego może też w pewnym zakresie znaleźć oparcie w orzecznictwie dotyczącym art. 7 pkt 5 ustawy o emeryturach i rentach (wyroki Sądu Najwyższego z: 4 lipca 2007 r., II UK 292/06, OSNP 2008 nr 17-18, poz. 261; 11 lipca 2006 r., I UK 354/05, LEX nr 328027 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 3 czerwca 2004 r., III AUa 460/03, OSA w Katowicach 2005 nr 1, poz. 5).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Okoliczności faktyczne niniejszej sprawy nie budziły żadnych wątpliwości. Wnioskodawca (ubezpieczony) ubiega się o emeryturę na podstawie art. 29 ustawy z

dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS (jednolity tekst: Dz.U z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm., dalej ustawa). Spośród przesłanek wymienionych w tym przepisie sporny był jedynie 35-letni staż ubezpieczeniowy wnioskodawcy. Chodziło o zaliczenie do tego stażu okresu od 5 stycznia 1999 r. do 14 września 2003 roku. W okresie tym wnioskodawca był zarejestrowany jako bezrobotny i opiekował się chorym ojcem (emerytem). Zgodnie z art. 7 pkt 7 ustawy okresami nieskładkowymi są przypadające przed dniem nabycia prawa do emerytury lub renty okresy niewykonywania pracy, w granicach do 6 lat, spowodowane koniecznością opieki nad innym niż dziecko członkiem rodziny zaliczonym do I grupy inwalidów lub uznanym za całkowicie niezdolnego do pracy oraz do samodzielnej egzystencji albo uznanym za osobę niepełnosprawną w stopniu znacznym. Nie było sporne, że ojciec wnioskodawcy nie został żadnym orzeczeniem zaliczony do I grupy inwalidzkiej, ani uznany za osobę całkowicie niezdolną do pracy i samodzielnej egzystencji, ani za osobę niepełnosprawną w stopniu znacznym. Na podstawie opinii biegłego z zakresu psychiatrii Sąd pierwszej instancji przyjął, że ojciec wnioskodawcy był w spornym okresie osobą całkowicie niezdolną do pracy oraz do samodzielnej egzystencji. Na tej podstawie Sąd ten uznał sporny okres za nieskładkowy, co oznaczało spełnienie warunku stażowego do nabycia prawa do emerytury przez ubezpieczonego.

Wyrok Sądu Okręgowego został zaskarżony apelacją przez organ rentowy. Jego zdaniem zaliczenie spornego okresu do stażu ubezpieczeniowego jest możliwe jedynie, gdy przesłanka została stwierdzona poprzez „dokonanie faktu, czyli wcześniejsze zaliczenie lub uznanie osoby wymagającej opieki do grona osób wymienionych w tym przepisie”.

Sąd Apelacyjny zdaje się skłaniać ku stanowisku wyrażonemu w apelacji przez organ rentowy. Zasadniczą przyczyną wątpliwości było stanowisko Sądu Okręgowego oraz wykładnia systemowa przepisów ustawy emerytalnej i przepisów ustawy o świadczeniach rodzinnych, a także dotychczasowe orzecznictwo na tle przepisu art. 7 pkt 5 lit. b ustawy.

Na podstawie powyższego można stwierdzić, że zasadnicza wątpliwość polega na tym, czy zaliczenie spornego okresu jako nieskładkowego jest uzależnione od wcześniejszego orzeczenia o zaliczeniu do I grupy inwalidów lub o uznaniu za całkowicie niezdolnego do pracy i samodzielnej egzystencji lub uznaniu za osobę niepełnosprawną w stopniu znacznym. W konsekwencji należy więc rozstrzygnąć, czy

zaliczenie lub uznanie może nastąpić w okresie późniejszym, np. na etapie sporu o przyznanie emerytury.

W pierwszej kolejności należy stwierdzić, że orzeczenia Sądu Najwyższego dotyczące interpretacji art. 7 pkt 5 lit. b ustawy nie mogą być zastosowane do wykładni przepisu art. 7 pkt 7 ustawy. Przepis art. 7 pkt 5 lit. b ustawy uzależnia bowiem uznanie urlopu bezpłatnego lub wychowawczego za okres nieskładkowy od „przystąpienia” zasiłku pielęgnacyjnego. Sąd Najwyższy trafnie więc przyjmuje (wyroki z dnia 11 lipca 2006 r., I UK 354/05, LEX nr 328027 i z dnia 4 lipca 2006 r., OSNP 2008 nr 17-18, poz. 261), że warunkiem zaliczenia tych urlopów jako okresów nieskładkowych jest spełnienie przesłanek prawa do zasiłku pielęgnacyjnego, nawet wówczas, gdy uprawniony nie pobierał tego świadczenia. Tak więc w tym przypadku wykładnia językowa nie pozostawia żadnych wątpliwości, że chodzi tu o spełnienie warunków do tego świadczenia, a nie o jego przyznanie (pobieranie) przez organ rentowy.

Całkowicie inaczej zredagowano natomiast przesłanki z art. 7 pkt 7 ustawy. Podkreślenia wymaga to, że uznanie osoby za całkowicie niezdolną do pracy i samodzielnej egzystencji oraz zaliczenie do grupy inwalidzkiej następuje w trybie przepisów ustawy emerytalnej, a uznanie za osobę niepełnosprawną w trybie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych oraz rozporządzeń wykonawczych do tych ustaw. Tak więc inwalidztwo I grupy, całkowita niezdolność do pracy i samodzielnej egzystencji są stanami prawnymi. Ich zaistnienie musi więc zostać stwierdzone wcześniej orzeczeniem, w trybie wynikającym z przepisów. Z tego powodu ustawodawca nie musiał dodatkowo precyzować, że przesłanki te mają być stwierdzane wcześniej lub że chodzi o opiekę nad członkiem rodziny posiadającym orzeczenie (legitymującym się orzeczeniem). Wynika z tego, że konieczność opieki nad osobą posiadającą określone w przepisie art. 7 pkt 7 ustawy cechy wymaga, by cechy te zostały stwierdzone w trybie ustawowym przed okresem opieki. Tak więc, pomimo pewnych podobieństw, zasadnicze różnice w sformułowaniu przesłanek uniemożliwiają analogiczne stosowanie rozwiązań przyjętych w odniesieniu do przepisu art. 7 pkt 5 lit. b ustawy do interpretacji przepisu art. 7 pkt 7 tej ustawy. Przepisy ubezpieczeniowe muszą bowiem być ściśle interpretowane. Można wobec tego stwierdzić, że dotychczasowa praktyka organów rentowych i Sądu Apelacyjnego w Łodzi była prawidłowa. Czym innym jest bowiem „przystąpienie” (spełnienie warunków) świadczenia a czym innym „zaliczenie” lub „uznanie”.

Ostatecznie należy stwierdzić, że osoba ubiegająca się o zaliczenie okresów wymienionych w art. 7 pkt 7 ustawy do okresów nieskładkowych powinna przedstawić stosowne orzeczenie (legitymować się) o zaliczeniu do I grupy inwalidów, uznaniu za całkowicie niezdolnego do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub uznaniu za osobę niepełnosprawną w stopniu znacznym.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę jak w sentencji.

=====